

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет психології

Кафедра соціальної психології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 28 «Девіантологія»

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Спеціальність С4 Психологія

Галузь знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини

Освітня кваліфікація: Бакалавр з психології

Затверджено на засіданні
кафедри соціальної психології
Протокол № 1 від 26 серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	«Девіантологія»
Викладач	Яремчук Віталія Василівна
Контактний телефон викладача	(0342) 59-61-49.
Е-mail викладача	vitaliia.yaremchuk@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	3 кредитів ЄКТС, 90 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	упродовж семестру за встановленим розкладом на кафедрі
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності виникнення, розвитку та прояву девіантної поведінки особистості, а також методологічні, психодіагностичні та практичні підходи до профілактики та корекції поведінкових відхилень.</p> <p>Дисципліна спрямована на формування у студентів цілісного уявлення про девіантну поведінку як міждисциплінарний феномен, її вплив на психічне здоров'я та психологічне благополуччя особистості, а також засвоєння сучасних методів психопрофілактики, просвітницької роботи та психологічного втручання.</p> <p>Курс структуровано таким чином, щоб ознайомити студентів із понятійним апаратом девіантології, сучасними підходами до психодіагностики і психологічного втручання, а також технологіями організації психопрофілактичних та просвітницьких заходів. Особлива увага приділяється розробці і реалізації програм психологічної допомоги, підтримці психічного здоров'я та формуванню професійної компетентності майбутніх психологів у роботі з особами, які мають відхилення в поведінці.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	

Мета дисципліни полягає у формуванні у студентів цілісного теоретичного та практичного уявлення про девіантну поведінку, її наслідки для психічного здоров'я та психологічного благополуччя, а також набутті практичних умінь щодо планування, організації та реалізації психопрофілактичних, просвітницьких і психологічних інтервенцій.

Основні **цілі** навчальної дисципліни:

навчити студентів аналізувати психічні явища та психологічні проблеми, пов'язані з девіантною поведінкою, і пропонувати ефективні шляхи їх вирішення ;

— навчити планувати та реалізовувати програми психопрофілактичних, просвітницьких та консультативних заходів у сфері девіантології з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнтів;

— формувати здатність виявляти та диференціювати проблеми збереження і відновлення психічного здоров'я та психологічного благополуччя, пов'язані з девіантною поведінкою, у різних групах і контекстах ;

— навчити здійснювати психологічні інтервенції у сфері девіантології (тренінгові, психотерапевтичні, консультаційні, психодіагностичні та інші) з використанням індивідуальних і групових методів роботи, адаптуючи підхід до конкретного запиту і стану клієнта ;

— розвивати професійну відповідальність, морально-етичну позицію та компетентність у роботі з особами, які проявляють відхилення в поведінці, із дотриманням етичних і правових норм психологічної діяльності.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів і характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні, знання юридичних та морально-етичних нормативно-регулятивних засад професійної діяльності психолога і готовність їх неухильно дотримуватись.

Спеціальні компетентності:

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацювати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

Програмні результати навчання:

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР 21. Виявляти та диференціювати проблеми збереження і відновлення психічного здоров'я та психологічного благополуччя.

ПР 22. Здійснювати психологічну консультаційну інтервенцію з використанням індивідуальних і групових методів роботи.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин (денна, заочна)		
лекції	10 год./ 4 год		
практичні заняття	20 год./ 6 год		
самостійна робота	60 год./ 60 год		
Ознаки навчальної дисципліни			
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
П'ятий	С4 Психологія	Третій	нормативний

Тематика навчальної дисципліни			
Тема	кількість годин (денна, заочна)		
	лекції	заняття	сам.роб.
Тема 1. Вступ до психології девіантної поведінки. Феноменологія норми та відхилення. 1. Предмет, об'єкт та завдання девіантології. Зв'язок з іншими науками. 2. Поняття соціальної норми (правова, моральна, естетична) та її відносність. 3. Критерії визначення девіантної поведінки. 4. Соціальний контроль: механізми та функції.	2/2	2	6/6
Тема 2. Детермінанти та генеза девіантної поведінки. 1. Біологічні теорії (Ч. Ломброзо, В. Шелдон, генетичні фактори). 2. Психологічні підходи: психоаналіз (З. Фрейд), біхевіоризм (А. Бандура), гуманістична психологія. 3. Соціологічні теорії: теорія аномії Е. Дюркгейма та Р. Мертон, теорія стигматизації. 4. Фактори ризику: сім'я, школа, референтна група, ЗМІ.	2	2	6/6
Тема 3. Агресивна та насильницька поведінка. 1. Види агресії: вербальна/фізична, ворожа/інструментальна, пряма/непряма. 2. Булінг та мобінг у навчальних та трудових колективах. 3. Психологія вандалізму та жорстокості. 4. Сімейне насильство: цикл насильства, психологія жертви та агресора.	2	2/2	6/6
Тема 4. Делінквентна (протиправна) поведінка. 1. Відмінність девіантної та делінквентної поведінки. 2. Психологічна характеристика особистості злочинця. 3. Мотивація злочинів: корислива, насильницька, престижна. 4. Підліткова злочинність: груповий характер, вплив субкультур.		2/2	6/6
Тема 5. Хімічні адикції (залежність від ПАР). 1. Психологічні механізми формування залежності. 2. Алкоголізм: стадії, зміни особистості, співзалежність у сім'ї. 3. Наркоманія та токсикоманія: види речовин, специфіка впливу на психіку.	2	2	6/6

Тема 6. Нехімічні (поведінкові) адикції. 1. Гемблінг (лудоманія) – ігрова залежність. Механізм «помилки гравця». 2. Інтернет-залежність та гаджетоманія. Кіберадикція. 3. Соціально прийнятні адикції: трудоголізм, шопоголізм, спортивна адикція.		2	
--	--	---	--

Тема 7. Харчові розлади як форма саморуйнівної поведінки. 1. Психологічні причини розладів харчової поведінки (РХП) 2. Нервова анорексія та булімія: симптоми та наслідки. 3. Компульсивне переїдання. Образ тіла та дисморфобія.		2	6/6
Тема 8. Аутоагресивна та суїцидальна поведінка. 1. Типологія суїцидів (істинні, демонстративні, приховані). 2. Етапи суїцидальної поведінки: від думок до реалізації. 3. Парасуїцид та селф-харм (самоушкодження без наміру смерті). 4. Міфи про суїцид та маркери суїцидального ризику.		2	6/6
Тема 9. Психодіагностика схильності до відхилень. 1. Методи спостереження та аналізу документів. 2. Огляд психодіагностичних методик (ПДО Лічка, опитувальник Басса-3. Даркі, шкала схильності до ризику Шуберта). 3. Проективні методики у роботі з девіантами (малюнок неіснуючої тварини, тест Люшера, Hand-тест).		2	6/6
Тема 10. Профілактика та корекція девіантної поведінки 1. Рівні профілактики: первинна, вторинна, третинна. 2. Основні напрямки психокорекції: когнітивно-поведінкова терапія, тренінги соціальних навичок. 3. Робота з сім'єю девіанта. 4. Правові та етичні аспекти роботи психолога з девіантами	2/2	2 /2	6/6
Загальна кількість годин	10/4	20/6	60/60

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
			для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
	90 -100	A	відмінно	зараховано
	80-89	B	добре	
	70-79	C	задовільно	
	60-69	D		
	50-59	E		
26-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання	

	0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
Шкала оцінювання: національна та ECTS				
<p>З урахуванням «Порядку організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» https://surl.li/nwrkkt</p> <p>Вид контролю: залік</p> <p>Розподіл балів за видами робіт (максимальна кількість - 100 балів):</p> <ul style="list-style-type: none"> — виступи на семінарських заняттях – 25 балів; — тестування до лекцій - 5 балів; — скласти картину факторів ризику для девіантної поведінки на основі кейсу (до теми 2) – 10 балів; — розробити тренінг для групи підлітків, які проявляють вербальну або фізичну агресію (до теми 3)-15 балів; — інформаційний постер. Створити постер на одну з тем: «Міфи про гемблінг», «Як розпізнати інтернет залежність», «Соціально прийнятні адикції: небезпека за маскою успіху-15 балів; — контрольна робота -30 балів.) 				
Вимоги до письмових робіт	<p>Виконання письмових завдань, поданих до планів практичних занять, є обов'язковим складником підготовки до заняття і оцінюється додатково. Здобувачі ВО виконують контрольну роботу у формі тестування, яке розміщене на сайті дистанційного навчання https://d-learn.pnu.edu.ua/</p> <p>(для денної – на занятті, для заочної – за 10 днів допочатку сесії)</p> <p>Завдання 1. Скласти картину факторів ризику для девіантної поведінки на основі кейсу(до теми 2) – 10 балів;</p>			

	<p>Завдання 2. Розробити тренінг для групи підлітків, які проявляють вербальну або фізичну агресію-15 балів;</p> <p>Завдання 3. Створіть постер на одну з тем: «Міфи про гемблінг», «Як розпізнати інтернет-залежність», «Соціально прийнятні адикції: небезпека за маскою успіху 15 балів.</p> <p>Критерії оцінювання до завдання 1.</p> <p>90 – 100% (9.0 – 10 балів): Повний і глибокий аналіз кейсу. Виділено всі групи факторів (біологічні, психологічні, соціальні). Робота самостійна, висновки обґрунтовані науковою термінологією.</p> <p>70 – 80% (7.0 – 8.0 балів): Кейс проаналізовано в повному обсязі, але теоретичне обґрунтування факторів дещо стисле. Є незначні пропуски в причинно-наслідкових зв'язках.</p> <p>50 – 60% (5.0 – 6.0 балів): Завдання виконане частково. Описано лише очевидні фактори ризику без глибокого аналізу. Висновки мають формальний характер.</p> <p>30 – 40% (3.0 – 4.0 балів): Робота неповна, здана з запізненням. Аналіз кейсу поверхневий, ознаки несамостійного виконання (плагіат).</p> <p>Критерії оцінювання до завдання 2.</p> <p>90 – 100% (13.5 – 15 балів): Структура тренінгу ідеальна (мета, вправи, рефлексія). Методи корекції агресії відповідають віковій психології. Творчий</p>
--	--

	<p>підхід та повна самостійність.</p> <p>70 – 80% (10.5 – 12.0 балів): Програма тренінгу розроблена повністю, але вправи підібрані дещо одноманітно. Наукове обґрунтування методів присутнє частково.</p> <p>50 – 60% (7.5 – 9.0 балів): Програма має лише загальний опис без деталізації вправ. Відсутній чіткий таймінг або логічний перехід між етапами. Є запозичення з мережі без доопрацювань.</p> <p>30 – 40% (4.5 – 6.0 балів): Завдання здане невчасно. Структура тренінгу порушена, мета не відповідає змісту вправ.</p> <p>Критерії оцінювання до завдання 3.</p> <p>90 – 100% (13.5 – 15 балів): Висока інформативність та візуальна грамотність. Тема розкрита через наукові факти, розвінчано міфи. Постер є авторським і завершеним продуктом.</p> <p>70 – 80% (10.5 – 12.0 балів): Тема розкрита добре, але візуальне оформлення або логіка викладу матеріалу дещо «перевантажена». Містить правильні, але загальновідомі висновки.</p> <p>50 – 60% (7.5 – 9.0 балів): Постер має занадто мало інформації або є просто набором картинок без аналітичного тексту. Тема обґрунтована поверхнево.</p> <p>30 – 40% (4.5 – 6.0 балів): Робота не відповідає вимогам до наочних матеріалів. Низька якість змісту, відсутність власних узагальнень.</p>
--	--

Практичні заняття	У межах запланованих семінарських занять є обов'язковими дві усні відповіді, які оцінюються як «незадовільно», «задовільно», «добре», «відмінно в 100-бальній системі».
Умови допуску до підсумкового контролю	Обов'язкова присутність на заняттях. Активність упродовж семестру, відвідування або відпрацювання усіх практичних занять протягом двох тижнів з моменту пропуску заняття або отримання незадовільної оцінки на занятті. Оцінки за поточне тестування, відповіді на семінарських заняттях, виконання контрольної роботи та завдань на самостійне опрацювання.
Підсумковий контроль	залік форма здачі (комбінована - усне опитування і у формі тестування за 100 б. шкалою)
<p style="text-align: center;">7. Політика навчальної дисципліни</p> <p>Політика дисципліни спрямована на розвиток вищої освіти в Україні, що ґрунтується на засадах гуманізму, демократизму, національної самосвідомості та міжнаціональної толерантності, й передбачає імплементацію базових принципів студентоцентрованого підходу до навчання в освітню діяльність студентів.</p> <p>Пріоритетними напрямками організації освітнього процесу є: формування світогляду майбутніх фахівців (відкрита комунікація, обмін думками тощо), розвиток креативності, створення оптимальних умов для їх самореалізації, інтеграція неформальної психотерапевтичної освіти в формальну, широке</p>	

застосування інформаційних технологій, впровадження дистанційної форми навчання, діджиталізація освіти та реалізація принципів STEM-освіти.

Студентам рекомендується взаємодіяти із викладачем упродовж заняття, реагувати на викладений матеріал, формулювати проблемні запитання, виокремлювати незрозумілий контент, надавати зворотній зв'язок.

Письмові роботи. Виконують здобувачі освіти, які навчаються за загальним графіком, відповідно до Порядку організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, «Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://surl.li/sauqyf> та індивідуальним графіком відповідно до положення <https://surl.li/otiocl>

Академічна доброчесність. Кодекс честі <https://surl.li/odbogo> встановлено морально-етичні принципи та правила поведінки для всіх учасників навчально-освітнього процесу. За цим документом представники університетської громади повинні дотримуватися принципів академічної доброчесності та у всій своїй навчальній і викладацькій діяльності зобов'язані діяти порядно і доброчесно. За дотриманням членами університетської спільноти морально-етичних та правових норм цього Кодексу відповідає Комісія з питань етики та академічної доброчесності при університеті, яка відстежує і регламентує поведінку здобувачів освіти в навчальному процесі.

Відвідування занять урегульовано положення <https://surl.li/sauqyf>

Неформальна освіта. Порядок здобуття неформальної освіти та визнання її результатів регламентує положення <https://surl.li/lepesd>. Рекомендовані освітні платформи: Coursera, Prometheus, Udemy, EdEra.

Індивідуальний графік навчання становить форму організації навчання здобувача вищої освіти, при якій частина дисциплін навчального плану вивчається ним самостійно, у тому числі з використанням технологій і засобів дистанційного навчання. Положення: <https://surl.li/otiocl>

8. Рекомендована література

Основна:

1. Вашека Т.В. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник / Т.В. Вашека, О.М.Долгова. К.: НАУ, 2019. 204 с.
2. Гаркавенко Н.В. Соціальна психологія адиктивної поведінки: навчальний посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2019. 408 с.
3. Гаркавенко Н.В., Собкова С.І. Соціальна психологія адиктивної поведінки: Практичні завдання до курсу: навч.-метод. посібник. Чернівці: Чернівецький Нац. у-т, 2019. 181 с.
4. Гуменюк О. Є. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. Львів : Сполом, 2017. 312 с.
5. Зварич І. М. Соціальна профілактика девіантної поведінки. Тернопіль : ТНПУ, 2018. 210 с.
6. Дзюба О. І. Психологія девіантної та делінквентної поведінки. Харків : Право, 2021. 284 с.
7. Карабін Т. О. Девіантна поведінка та злочинність: соціально-правовий аналіз. Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т, 2020. 256 с.
8. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: Навч.-метод. посібник.. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
9. Профілактика та корекція відхилень поведінки: метод. реком. до курсу / уклад.: Лариса
10. Мафтин. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 48 с.
11. Павленко В. М. Соціологія девіацій : навч. посіб. Київ : Кондор, 2017. 296 с. 16. Петрик В. В. Девіантна поведінка у молодіжному середовищі. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 248 с.
12. Шкільна І. М. Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки дітей та молоді. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 198 с.

Додаткова:

1. Бітті М. Долаємо співзалежність: як припинити контролювати інших і почати дбати про себе. Харків: Vivat, 2022. 308 с.
2. Москаленко В. Д. Залежність – родинна хвороба. Вид-во Р. Бурлаки. 2022. 416 с. 4. Пихтіна Н.П., Пихтін М.П. Федорченко Т. Профілактика девіантної поведінки дітей та молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти. Київ: Вид-во КНТ. 2019. 374 с.
3. Профілактика та корекція відхилень поведінки: навч.-метод. посіб. до самост. роботи студентів / уклад. Н. В. Самойлова. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. 120 с. 6. Чайковська О. Психологія конфліктності молодших підлітків, схильних до девіантної поведінки. Київ: КНТ, 2019. 166 с
4. Яремчук В. В. Соціальне сирітство як психологічний чинник формування девіантної поведінки підлітків // *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. – 2012. – № 1. – С. 54–60.
5. Яремчук В. В. Виникнення девіантної поведінки підлітків під впливом соціального сирітства // *Актуальні проблеми психології та соціальної роботи* : матеріали наук.-практ. конф. – 2015. – С. 112–115
6. Яремчук В. В. Соціально-психологічні аспекти формування девіантної поведінки особистості в умовах соціокультурного простору // *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. – 2013. – № 1. – С. 54–59.
7. Яремчук В. В. Соціальне сирітство як психологічний чинник девіантної поведінки підлітків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. – Київ, 2013. – 215 с.
8. Яремчук В., Михно Т. Асертивна поведінка як спосіб протидії психологічному насиллю // *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2021 р. – Івано-Франківськ : НАІР, 2021. – С. 45–48.
9. Яремчук В., Іваночко Л. Вплив способу життя на девіантну поведінку підлітків // *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2021 р. – Івано-Франківськ : НАІР, 2021. – С. 49
10. Яремчук В., Михно Т. Асертивна поведінка як спосіб протидії психологічному насиллю . *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2021 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2021.
11. Яремчук В., Іваночко Л. Вплив способу життя на девіантну поведінку підлітків. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доповідей V Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції, 24 квітня 2021 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2021.
12. Goode E. Deviant Behavior. 12th ed. New York : Routledge, 2020. 456 p.
13. Clinard M. B., Meier R. F. Sociology of Deviant Behavior. 15th ed. Belmont, CA : Wadsworth, 2019. 520 p.
14. Becker H. S. Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. New York : Free Press, 2018. 224 p.
15. Merton R. K. Social Theory and Social Structure. New York : Free Press, 2019. 702 p.
16. Akers R. L., Sellers C. S. Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application. 7th ed. New York : Oxford University Press, 2018. 432 p.
17. Siegel L. J. Criminology: Theories, Patterns, and Typologies. 14th ed. Belmont, CA : Cengage, 2021. 720 p.

Яремчук Віталія Василівна ,
доцент кафедри соціальної психології